

Lesbrief 34 – De wortels van de christelijke mystiek: een introductie

Jaar 1

Laurence Freeman

In een neolithische grafheuvel die vijf duizend jaar geleden werd gebouwd in County Meath (Ierland) kunnen we een beslissend stadium waarnemen van de ontwikkeling van het menselijke bewustzijn. Alleen al de respectvolle begrafenis van de menselijke resten duidt op een doorbraak in zelfbewustzijn en zelfrespect. De beenderen, waarschijnlijk niet die van de koks of de schoonmakers van de "clan", werden gedeponereerd in het donkere hart van de met kwarts bedekte constructie. Een paar meter boven de ingang tot dit bouwsel leidt een nauwe opening naar een smalle tunnel, waarvan het andere eind zich opent in de diepe duisternis van de kern. De moderne mens maakte contact met de geest van zijn voorouders toen de archeologen het doel of misschien wel de betekenis van de opening ontdekten. Bij de winterse zonnwende raken de eerste stralen van de Nieuwjaarszon, die opkomt uit zijn eigen einde, de stenen doorgang en schijnen ver tot in de donkere kern – zo vullen de stralen enkele minuten lang de duisternis met licht.

Gelukkig waren degenen die zich elk jaar in de binnenkamer verzamelden, hopen op een heldere morgen. De gewaarwording van verrijzenis en verlichting moet wel heel sterk zijn geweest en een heilig ontzag moet hen verenigd hebben. Maar het zou een onjuist taalgebruik zijn om dit een mystieke ervaring te noemen. Een mystieke ervaring kan alleen worden uitgedrukt in één of meerdere vormen van de menselijke taal – zoals architectuur, liturgie, kunst, filosofie, sexualiteit. Maar op zichzelf is mystiek een rechtstreekse waarneming van wat direct aanwezig en toch voor eeuwig onnoembaar is. Wij hebben geen idee van de geloofsovertuiging van de mensen die zo nauwkeurig de "New Grange" grafheuvel berekenden en opbouwden. Maar op welke manier zij hun geloof ook begrepen, en zelfs als zij dit niet konden analyseren, het was toch geen kopie van een kopie. Het ontstond door middel van rechtstreekse waarneming.

Mystieke ervaring wordt gekend door haar vruchten, maar is zelf geen onderwerp van analyse. We kunnen het ware eenvoudige niet analyseren, maar we kunnen het wel kennen. Jezus die leefde en volledig sprak vanuit deze ervaring van "de Vader" zei dit over het "Koninkrijk Gods", wat de christelijke term ervoor is. "Het Koninkrijk Gods komt niet op waarneembare wijze....(Lukas 17:2)". Omdat dit allemaal nogal glibberige materie is, hoeft het ons niet te verbazen dat we al gauw opteren voor dat wat lijkt op gezond verstand en op die manier vervangen we de foto voor de werkelijkheid, het concept voor de ervaring. Voorstellingen en gedachten zijn objecten die een etiket kunnen krijgen en gecontroleerd kunnen worden, terwijl

God – zoals de heilige Irenäus zegt – een werkelijkheid is die we nooit kennen als een object maar slechts kennen door deelname aan Zijn eigen Zelfkennis. Na zijn intellectuele marathon, terwijl hij op het hoogtepunt van zijn schrijverschap als theoloog was, had Thomas van Aquino op een dag een ervaring toen hij de mis vierde – een ervaring die zijn mentale universum deed exploderen. Alles wat hij tot op die dag had geschreven, zo zei hij later, leek op stro en hij zou tevreden zijn geweest als het verbrand werd. In de scholastiek, die hij veroorzaakte, horen wij niet vaak over de ware opsomming van zijn vele werk noch over de relevantie hiervan voor ons, zijn studenten.

Augustinus zei, dat "als je het kunt begrijpen, is het God niet". Dit lijkt andere uitspraken van hem tegen te spreken, maar in feite wordt het vruchtbare domein van de paradox onthult in de kern van het geloof. Hier wordt een archetype weerspiegeld in twee complementaire soorten van religieuze ervaring: de katafatische (die te werk gaat door het bevestigen van waarheden over God) en de apofatische (die alles ontkent wat over God gezegd kan worden, omdat God voorbij de gedachten ligt). De rede en het geloof spreken elkaar niet tegen maar ze zijn niet gelijk. Een evenwichtig en volwassen christelijke identiteit vraagt een beetje competentie op beide gebieden. Iedere Christen van vandaag moet met deze paradox kunnen omgaan. Dit is wat Karl Rahner bedoelde, toen hij zei dat de Christen van de toekomst een mystieke Christen zal moeten zijn, want andere zullen er geen Christenen overblijven.

De vrucht van het onnoembare mystieke wordt gevormd door het alledaagse contemplatieve. Het leven wordt veranderd - maar niet beëindigd - door de ervaring van God; hoewel het zowel een soort sterven en scheiding is als een soort huwelijk en eenwording. Contemplatie is een makkelijker term om mee om te gaan dan mystiek, want het beschrijft niet alleen een bepaalde ervaring maar ook een manier van leven, die ervaren wordt in het moment van nu. Vreugde is de sleutel tot het begrip en het beleven hiervan. Thomas van Aquino beschouwde contemplatie als het simpele ervaring van de waarheid. Het contemplatieve leven is de uitnodiging van het evangelie en het doel van elke godsdienst, die zichzelf niet geïsoleerd heeft – zoals godsdiensten dat kunnen doen – van de rechtstreekse ervaring van God.

De vernieuwing van godsdiensten neemt periodiek vele vormen aan – structureel, symbolisch, intellectueel en liturgisch. Het Christendom gaat op dit moment door een dergelijke periode heen van reformatie en herijking t.o.v. de moderne levenswijze, waarvan het voornaamste kenmerk de voortdurende verandering is. In de traditionele samenlevingen, zoals die gebaseerd zijn op de kringloop van de landbouw, herhaalt het leven zichzelf – en dat past bij een bepaald soort geïnstitutionaliseerde godsdienst waarbij de oogst wordt gevierd en wordt gebeden bij het zaaien. Voor de meeste moderne mensen – niet iedereen die vandaag de dag leeft, is natuurlijk modern op die manier – heeft dit soort godsdienst waarde als een bepaalde symboliek, maar het verbindt hun dagelijkse ervaring niet met het grote mysterie.

Het is dan ook niet verwonderlijk, dat deze "geïstitutionaliseerde" en "traditionele" godsdienst weinig waarde heeft voor het grote aantal mensen dat in de steden woont. Religieuze leiders neigen ertoe om de schuld hiervan te geven aan de ingewortelde zondigheid van de mens en de verdorvenheid van de wereld. Maar wat zijn de oorzaken en wat zijn de symptomen? Sommige katholieke leiders denken dat het probleem bij de liturgie ligt, die zijn "mystieke" eigenschappen heeft verloren bij de overgang van het Gregoriaans naar de gitaar. Dit is hetzelfde als politici die criminelen de schuld van het verlies van waarden binnen het gezinsleven. Was het maar zo gemakkelijk. Het is waar dat de meeste kerkdiensten door de toonzetting ons eerder een begrafenisachtig gevoel geven dan een feestelijk gevoel, maar dit kan evenmin hersteld worden door een verordening als het gezinsleven hersteld kan worden door een nieuwe wet.

Kortgeleden woonde ik een liturgische viering bij in een parochie op zondag en ik werd bewogen en gestimuleerd door zowel de hele ambiance als het esthetische aspect van de viering en ook door de toewijding van de parochianen aan wie werkelijk gezag was toevertrouwd. Ik zat met de priester in zijn kamer terwijl alle activiteiten plaatsvonden. Hij was ontspannen, gelukkig en kleineerde zichzelf op humoristische wijze. Op mijn complimenten antwoordde hij, dat hij alleen maar het stille punt vormde en dat het leven van de parochie zich daaromheen voltrok. Wij wisten allebei dat het stille punt zich zeker in hem bevond, maar dat hij het niet was. Hij had het vers van de psalm in gedachten: "Wees stil en weet dat Ik God ben".

De godsdienstige situatie van vandaag is complex en onstabiel. Misschien is dit de reden waarom er zoveel belangstelling is voor de mystieke traditie en er een zoektocht is naar eenvoudiger manieren om een contemplatief leven te leiden. Drie jaar geleden lanceerde het Christelijk Meditatie Centrum in Londen een cursus van een jaar met wekelijkse lessen over "De Wortels van de Christelijke Mystiek". De cursus wordt nu ieder jaar herhaald en wordt ook in andere landen gegeven. Het stilt de dorst naar een ander soort spirituele kennis. Mensen horen genoeg gemoraliseer, genoeg waarschuwingen en bedreigingen, en genoeg gemeenplaatsen van de preekstoel. De heropleving van het Boeddhisme in het Westen spreekt over ervaring zonder dogma's. De aantrekkingskracht ervan is, dat het niet gebaseerd is op "geloof". Dat klopt weliswaar niet helemaal, maar deze perceptie is op zichzelf onthullend. Als tegenstelling hecht het Christendom waarde aan dogma's en houdt het vast aan "het geloof redt", zelfs wanneer er onderscheid wordt gemaakt tussen geloof en vertrouwen. Maar, zoals Thomas van Aquino al zei in de periode vóór zijn "verlichting": *'wij aanbidden God en niet een dogma'*.

In de overtuiging dat een juiste kennis van de christelijke mystieke traditie de hedendaagse Christen zal helpen om met meer vreugde door hun crisis te komen, beginnen we met een "Wortels van..." cursus via de Lesbrieven van De School voor Meditatie.

Elke week zal een introductie worden gegeven over een belangrijk spiritueel leider een of groep leermeesters en suggesties worden gedaan voor diepergaande studie. Zoals het hoort bij de christelijke mystieke traditie, zullen we beginnen met de Leermeester zelf.